

HALKA AÇIK ŞİRKETLERDE UYGULANAN MUHASEBE POLİTİKALARININ STOKLAR AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Ars.Gör. Seyhan ÇİL*

ÖZET

Aynı olaylar ve koşullara rağmen çeşitli muhasebe alanlarında farklı muhasebe politikalarının uygulanması sonucu farklı sonuçları ve finansal durumları yansıtan tablolar ortaya çıkabilir. Bu nedenle finansal tabloları kullananların yorumlarını sağlıklı yapabilmek için, işletmenin uyguladığı muhasebe politikalarını bilmek zorundadırlar. SPK bu gereksinim nedeniyle, kapsamındaki şirketler için bu politikalardan açıklanacak olanları belirlemiştir. Stoklara ilişkin politikalarda bunlardandır. Bu çalışmada öncelikle stokların değerlemesine ilişkin ülkemizdeki düzenlemelere yer verilmiştir. Daha sonra da SPK kapsamındaki A.Ş.'lerin 2000 yılı bilanço, gelir tablosu ve dipnotları incelenmiştir. Stoklara ilişkin benimsenen muhasebe politikalarının sektörler bazında tasnifi yapılmış, sektörlerde ve genelde konuya yaklaşımlar ortaya konulmuştur. Araştırma sonucunda, bu şirketlerde hakim olan stoklara ilişkin muhasebe politikaları belirlenirken, kullanılan muhasebe politikalarıyla ilgili açıklamaların yetersiz olduğu ve politika seçiminde sektörlerin etkili olduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: stoklar, değerlendirme, muhasebe politikaları.

ABSTRACT

In spite of same transactions and cases are exist, due to usage of different accounting policies and methods, different financial statement can be resulted to represent financial position. For this reason, accounting policies implemented by firms must be known in order to interpret financial statement and to reach unbiased and correct judgement. For this reason, CMB (Capital Market Board) determined the required accounting policies to be disclosed for regulated companies. The policies related to the inventories are of these kind. In this study, first of all, the arrangements regarding inventories evaluation in Turkey have been discussed. Then, balance sheet, income statements and notes the those statements of corporations that are in scope of CMB have been investigated for the year 2000. Classification of adopted accounting policies concerning the inventories has been carried out on the sectoral basis and in the sectors and generally, the approaches to the subject has been proposed. As a result of research it was determined that in the process of adoption of concerning the inventories accounting standards by CMB regulated corporations, the explanations and notes to these accounting policies found to be inadequate and in choosing policy sectoral characteristics found to have determining capacity.

Key Words: Inventories, evaluation, accounting policies.

* Gazi Üniversitesi, Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi, Muhasebe-Finansman Eğitimi Bölümü, Araştırma Görevlisi

1.GİRİŞ

Genel anlamda politika, bir faaliyet ve eylemin kılavuzu, yol göstericisi yada bir amaca ulaşmak için izlenen yol veya genel plandır¹.

1 nolu Finansal Tabloların Sunuluşu Standardı'nda muhasebe politikaları, finansal tabloların düzenlenmesi ve sunulması için işletme tarafından kabul edilmiş ilkeler, esaslar, gelenekler, kurallar ve uygulamalar olarak tanımlanmıştır².

Bu tanımdan yola çıkarak, muhasebe politikalarını, çeşitli muhasebe alanlarında mevcut olan alternatif muhasebeleştirme yöntemlerinden birinin seçilmesine ilişkin kararı temsil eden, finansal tabloların düzenlenmesinde ve sunulmasında esas alınan muhasebeleştirme ilkeleri, esasları, gelenekleri, kuralları, şekilleri ve muhasebeleştirme yöntemleri olduğunu söyleyebiliriz.

Farklı muhasebe politikalarının benimsenmesi sonucu aynı olaylar ve koşulları içeren tamamen farklı finansal tablolar düzenlenebilir. Hazırlanan finansal tablolar kullanıcılar tarafından bu muhasebe politikalarının çerçevesinde yorumlanır. Bu nedenle finansal tabloları kullananlar doğru bilgiye ulaşarak yorumlarını sağlıklı yapabilmek ve bu tablolarla ilgili güvenilir bir yargıya ulaşmak açısından işletmenin uyguladığı muhasebe politikalarını bilmek zorundadırlar. SPK bu gereksinim nedeniyle kapsamındaki şirketler için bu politikalardan açıklanacak olanları belirlemiş bulunmaktadır. Stoklara ilişkin politikalarda bunlardandır.

İşletmelerin stoklara ilişkin politika seçiminde çeşitli faktörler etkili olmaktadır.

Mali faktörler bunlardandır Farklı değerlendirme yöntemleri uygulanarak karın düşük veya yüksek olarak belirlenmesi mümkün olmaktadır. Yöntem değişiklikleri kar üzerinden hesaplanacak verginin matrahını da etkileyecektir İş-

letmeler, enflasyonist dönemlerde satılan malın maliyetinin yüksek ve dolayısıyla dönem karının düşük olmasını tercih ediyorsa, satış karlarından enflasyonun etkilerini giderici bir değerlendirme yöntemi olarak, vergi kanunlarının tanıdığı imkan ile LIFO yöntemini kullanabilecektir. LIFO yönteminin uygulanması ile satılan malın maliyeti en yakın tarihteki satın alma değeri ile ifade edilmiş olduğundan görüntü karların büyük ölçüde giderilmesi sağlanacaktır. Yöntem bu özelliği nedeniyle enflasyonist dönemlerde bir vergi erteleme etkisi yaratacaktır. Benzer şekilde işletmenin karı maximum etme veya fonları elde tutarak büyümeyi hedeflemesine ilişkin ekonomik stratejisi de stoklara ilişkin politika seçiminde etkili olmaktadır.

Ülkemizde stokların değerlemesine ilişkin düzenlemeler, VUK, 13 nolu Türkiye Muhasebe Standardı ve SPK Tebliği'nde yer almaktadır. SPK'ya tabi işletmeler, mali tabloların hazırlanmasında Sermaye Piyasası mevzuatıyla belirlenmiş bulunan muhasebe standartlarını ilgili diğer mevzuat hükümlerini tutarlı ve birbirini tamamlayıcı biçimde uygulamaları gerekmektedir. Vergi mevzuatının farklı hükümlere yer verdiği durumlarda gerekli düzeltmelerin yapılmasının işletmelerin kendi sorumluluğunda olduğu hususu Tebliğin 18.maddesinde hüküm altına alınmıştır. Bu nedenle sermaye piyasası mevzuatına tabi ortaklıkların düzenledikleri mali tablolardan hareketle gerekli düzeltmeleri yaparak vergi matrahına ulaşmaları gerekmektedir.

Aşağıdaki bölümde SPK düzenlemeleri, VUK ve Türkiye Muhasebe Standartlarının düzenlemeleri ile karşılaştırmalı olarak ele alınacaktır.

2. STOKLARIN DEĞERLEMESİ

Stokların değerlemesi alışlarda değerlendirme, envanterde değerlendirme ve çıkışlarda değerlendirme olarak ele alınmıştır.

1 Tosun, Kemal. Yönetim ve İşletme Politikası, İstanbul, 1990: 4.

2 TMSUDSK. Türkiye Muhasebe Standartları 2000, "TMS -1 Finansal Tabloların Sunuluşu Standardı ", m.16

2.1. Alışlarda Değerleme

VUK, SPK Tebliği ve 13 nolu Stoklar Standardı'nın tümünde satın alınan veya işletmede üretilen stoklar, edinme aşamasında maliyet değeri ile değerlendirilir. VUK, SPK ve TMS'de belirtilen maliyet tanımları birbirine benzerdir.

VUK'nun 262.maddesindeki genel maliyet tanımı göz önüne alındığında stokun maliyeti, satın alınan emtianın elde edilmesi için yapılan ödemelerle bunlara ilişkin giderlerden oluşacaktır.

SPK nm Seri: XI , no 1 Tebliği'nin 19.maddesinde de "satın alma maliyeti, varlıkların satın alma bedeli ile buna bağlı olarak yapılan giderlerin tamamından oluşmaktadır" denilmekte ve yukarıdaki tanımlamaya benzer bir tanım yapılmaktadır

Stok edinme maliyeti 13 nolu TMS'de satın alma, imalat (mamule dönüştürme) maliyetleri ile stokları satışa ve kullanılır duruma getirmek için katılan diğer maliyetlerden oluşmaktadır.

13 no lu Standarda göre, satın alınan stoklarda satın alma maliyeti; alış fiyatı, gümrük vergileri, taşıma, yükleme, boşaltma maliyetleri ve stokların tedarikiyle doğrudan bağlantısı kurulabilen diğer maliyetlerden oluşmaktadır. Dolayısıyla varlıkların elde etme maliyetleri ile açık ilgisi kurulabilen borçlanma maliyetlerinin ilgili varlığın maliyetine eklenmesi konusunda SPK Tebliğinin 33.maddesi, 238 nolu VUK Genel Tebliği ve (stokun "özellikli aktif" olması kaydıyla) TMS'nin düzenlemeleri arasında fark bulunmamaktadır Buna karşılık "özellikli aktif" niteliği taşımayan stoklarda TMS'nin yaklaşımı farklılaşmakta borçlanma maliyetinin stoklara yüklenmesi yerine, dönem gideri sayılması istenmektedir. Stokların elde edilmesinde kullanılan kredilerden kaynaklanan ve stokların aktifleştirilmesinden sonra ortaya çıkan kur farkları ile borçlanma maliyetlerinin gider yazılması konusunda ise TMS ve SPK Tebliği uyum içerisinde olup gider yazılmasını kabul etmektedir (Bu tür kur farkları için TMS'nin getirdiği bir istis-

nai durum vardır Standart yabancı parayla faturası düzenlenmiş son alımlarla ilgili olarak ortaya çıkan kur farklarının, ekonomik istikrar önlemleri gereğince yapılan ani ve olağandışı devalüasyon sonucu ortaya çıkması durumunda, stok satın alma maliyetine ilave edilebileceğini açıklamaktadır). VUK uygulamasında ise aktifleştirmeden sonra ortaya çıkan kur farkları, faiz ve komisyon giderleri isteğe bağlı olarak, maliyetlere aktarılabilirliği gibi gider de yazılabilir maktadır.

13 no' lu Stoklar Standardı'nın 10, 11 ve 12.maddelerinde stok dönüştürme maliyetleri tanımlanmıştır Standarda göre, stokların dönüştürme maliyetleri, üretimle ilgili direkt işçilik giderleriyle, ilk maddelerin mamule dönüştürülmesinde ortaya çıkan ve maliyetlere sistemli şekilde dağıtılan sabit ve değişken endirekt genel üretim maliyetlerinden oluşur.

13 nolu standart da, stok maliyetine dahil olan, satın alma ve dönüştürme maliyetleri dışında bir diğer unsur olarak da diğer maliyetler üzerinde durulmuştur. Bu maliyetler stokları bulundukları konum ve duruma getirdikleri ölçüde stok maliyetine alınırlar Örneğin özel bir müşteri siparişinin yerine getirilmesi için yapılan ürün geliştirme maliyetlerinin stok maliyetleri kapsamına alınması uygun olabilir

VUK'ndaki ve SPK Tebliği'ndeki üretim maliyeti tanımı da TMS'ndaki tanıma benzerdir. SPK Tebliğinde üretim maliyeti, "Mamullerin elde edilmesi için sarfolan ilk madde ve malzeme ile işçilik ve üretimle ilgili diğer giderlerden oluşur" şeklinde tanımlanmış VUK'nda da, imal edilen emtianın maliyet bedelinin üretiminde tüketilen ilk madde ve hammadde bedellerinin, mamule düşen işçiliğin ve mamule düşen genel üretim giderlerinin ve ambalaj malzemesi bedellerinin toplamından oluşacağı belirtilerek , genel yönetim giderlerinden pay verilmesinin ise yükümlünün isteğine bağlı bulunduğu belirtilmiştir.

2.2. Envanterde Değerleme

Dönem sonlarındaki stok değerlendirme ölçütleri hem SPK Tebliğinde hem VUK'nda hem de

TMS de benzer düzenlemeler içermektedir. Malın maliyet değeri ile değerlendirilmesi esas olmakla birlikte stoğun değerleme günündeki değeri, Sermaye Piyasası Tebliği'ne ve Türkiye Muhasebe Standartlarına göre elde etme maliyeti veya net gerçekleşebilir değerin düşük olması ile olmaktadır (Net gerçekleşebilir değer kurul tebliğinde ve standartlarda varlık unsurlarının cari piyasa koşullarında gerçekleşmesi beklenen satış bedelinden yapılması gerekli tamamlama maliyeti ile satış giderlerinin indirilmesinden sonra kalan değer olarak tanımlanmıştır). İki düzenleme arasındaki fark, Sermaye Piyasası Mevzuatına göre net gerçekleşebilir değer ölçüsünün uygulanabilmesinde değerlemeye tabi tutulacak stokun maliyet bedeline nazaran değerleme günündeki % 10 ve daha fazla düşüklük göstermesi koşuluna karşın, standartta herhangi bir oran belirtilmemekte sadece düşük olanın değerleme ölçüsü olarak alınacağı ifade edilmektedir. VUK'nda da değerleme günündeki satış bedelleri sermaye piyasası mevzuatında olduğu gibi % 10 ve daha fazla bir düşüklük gösterdiği hallerde, maliyet bedeli yerine, yasa da belirtilen esaslara uygun biçimde emsal bedeli üzerinden değerlendirilebilir. Ayrıca yangın, deprem, su basması gibi durumlar sonucunda, iktisadi değerlerinde önemli bir azalış meydana gelen emtialarda da "emsal bedeli" ile değerlendirilebileceği m.278 de belirtilmiştir.

Sermaye Piyasası Mevzuatı, TMS-13 ve genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri uyarınca, stokların elde etme maliyetine göre düşük değerle değerlendirilmesi halinde karşılık ayrılması şarttır. Ayrılan bu karşılıkların VUK'nda yer alan yukarıda da belirtilen koşullara uymaması halinde, kanunen kabul edilmeyen gider olarak alınarak mali karın tespitinde göz önünde tutulmalıdır.

Ayrılan bu karşılıklar Tek Düzen Muhasebe Sistemi Uygulamasında Diğer Faaliyetlerden Olağan Gider ve Zararlar hesap grubu içindeki "Karşılık Giderleri Hesabı"nda yer alırken, Kurul Tebliği'nde, çok hatalı olarak, "Genel Yönetim Giderleri" içinde muhasebeleştirilmesi istenmektedir.

2.3. Çıkışlarda Değerleme

Stok çıkışlarında maliyetlerin hesaplanmasında kullanılan stok değerlendirme yöntemleri SPK mevzuatına göre FIFO, LIFO, ağırlıklı ortalama maliyet ve hareketli ortalama maliyet yöntemidir. Mevzuata göre stoklarda, türler itibarıyla aynı değerlendirme yönteminin esas alınması zorunludur. Ancak kısmen özel siparişlerin olması veya başlı başına maliyetlerinin saptanması için gerekli kalemlerin bulunması halinde, bunlara özgü olarak yukarıda belirttiğimiz stok değerlendirme yöntemlerine ilaveten "özel sipariş maliyeti" yöntemi de uygulanabilir. Mevzuatta yer alan FIFO, LIFO, ağırlıklı ortalama maliyet ve hareketli ortalama maliyet yöntemi vergi uygulamasında da kabul edilmiştir.

Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği'nde stok değerlendirme yöntemleri ile ilgili düzenlemeye gidilmemiş olup, sadece gelir tablosunun 9 nolu dipnotunda işletmede kullanılan safha veya sipariş şeklindeki maliyet hesaplama sistemleri ile ağırlıklı ortalama maliyet, ilk giren ilk çıkar hareketli ortalama maliyet gibi stok değerlendirme yöntemlerinin belirtilmesi istenilerek mevzuattaki yöntemlere atıfta bulunulmuştur.

TMS-13'e göre belirli mamul stokları ve hizmet maliyetleri gerçek parti maliyeti yöntemine göre saptanır. İşletmelerde elden çıkarılacak stoklar ile dönem sonu stoklarının değerlendirilmesinde gerçek parti maliyetlerinin belirlenmediği durumlarda, bu stoklara ilişkin maliyetler Ortalama Maliyet, FIFO, LIFO yöntemlerinden birine göre saptanır.

13 nolu standart stok maliyet sistemlerine de değinmiştir. Standartta stok maliyetinin belirlenmesinde fiili maliyetlerin temel alınacağı, standart maliyet yada perakende satış yöntemi gibi bir takım stok maliyetlerini hesaplama yöntemleri ile ulaşılan stok maliyetleri fiili maliyetlere yakınsa, bu yöntemlerin tahmini maliyetlerin belirlenmesinde kullanılacağı belirtilmiştir. Ayrıca perakende satış yönteminin, alım-satım işlemlerinin hızlı ve büyük hacimlerde gerçekleştiği ve diğer stok maliyet yöntemlerinin kullanılmadığı sektörlerde kullanılacağı açıklanmıştır.

2 nolu Uluslararası Muhasebe Standartlarında söz konusu yöntemler Ortalama Maliyet, FIFO, LIFO, Temel Stok, Belirli Mamullerin İzlenmesi, Gelecek Olan İlk Çıkar (NIFO-Next in, first out) ve En Son Alış Fiyatı (Latest Purchase Price) yöntemi şeklinde belirlenmiştir.

3. SPK KAPSAMINDAKİ ŞİRKETLERİN STOKLARA İLİŞKİN AÇIKLANDIKLARI MUHASEBE POLİTİKALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, ülke ekonomisinde önemli yer tutan SPK'ya tabi işletmelerce seçilen stoklara ilişkin politikaların belirlenmesi, bunların analizi sonucunda, hakim olan muhasebe politikalarının ortaya konulmasıdır.

3.2. Araştırmanın Yöntemi

Araştırma SPK'ya tabi şirketlerin 2000 yılı bilanço, gelir tablosu ve dipnotları incelenerek yapılmıştır. Ülkemizde 31.12.2000 tarihi itibarıyla 315 şirket borsada işlem görmektedir³. Borsada işlem görmekte olan bu şirketlerden, Sigorta Şirketleri ve Bankalar, Yatırım ve Holdingler ile Yatırım Ortaklıkları kapsam dışı tutularak 176 şirketin faaliyet raporuna ulaşılmıştır. Bu şirketler tarafından stoklara ilişkin benimsenen muhasebe politikalarının sektörler bazında tasnifi yapılmış, sektörlerde ve genelde konuya yaklaşımlar ortaya konulmuştur.

Ele alınan politikanın uygulanmasının söz konusu olmadığı firmalar politikaya ilişkin tabloda yer almamıştır. Bu yüzden tabloda yer alan şirket sayısı tablodan tabloya değişebilmektedir.

3.3. Araştırmanın Hipotezleri

Araştırmanın ilk hipotezi; firmaların stoklara ilişkin uyguladıkları muhasebe politikalarını açıklamakta gerekli titizliği göstermedikleri, söz konusu açıklamaları SPK'nın getirdiği bir zorunluluğu yerine getirmek olarak algıladıkları; SPK'nın da bu hususun üzerinde yeterince durmadığı; dolayısıyla muhasebe politikalarının açıklanması standardına şeklen uyulduğu, ancak özünde beklenen yararın sağlanamadığıdır.

SPK'da işlem gören şirketlerde stoklara ilişkin uygulanan muhasebe politikalarının seçiminde sektörler göre farklılık olduğu hususu, araştırmanın diğer hipotezi olarak belirlenmiştir.

3.4. Araştırmanın Bulguları

SPK kapsamındaki A.Ş.ler tarafından benimsenen stoklara ilişkin muhasebe politikalarının sektörler bazında tasnifi ve sektörlerin bu konuya yaklaşımları aşağıdaki gibi saptanmıştır.

3.4.1. Stokları Alışlarda Değerleme

Tablo 1: Stokları Alışlarda Değerleme

Elde Etme Maliyeti	Elde Etme Maliyeti Dışında Bir Düzenleme	Bilgi Yok
51	0	125

% 71 gibi büyük bir çoğunluk bu konuda bilgi vermemiştir. Bilgi veren şirketlerde ise elde etme maliyeti tanımlamaları farklı yapılmış na, farklı ifadelerle elde etme maliyeti kullanıldığı belirtilmesine rağmen bütün şirketlerde elde etme maliyeti ile değerleme uygulaması seçilmiştir.

3 İMKB Aylık Bülteni. Sermaye Piyasası Kurulu Yayını, Ankara, Ocak 2001: 76.

3.4.2. Stokları Çıkışlarda Değerleme**Tablo 2:** Stokları Değerleme Yöntemleri

Stoklar	FIFO	LIFO	A.O.M	H.O.M	Bilgi Yok
İlk Mad.ve Malzeme	23	12	74	54	4
Yarı Mamuller	9	10	77	35	3
Mamuller	11	11	77	42	4
Ticari Mallar	12	8	62	31	9
Diğer Stoklar	10	6	60	27	12
Toplam	65	47	350	189	32

Tablodan da görüldüğü gibi stokların değerlemesinde esas olarak ağırlıklı ortalama maliyet yöntemleri (ağırlıklı ortalama maliyet ve hareketli ortalama maliyet) ağırlık kazanmıştır İlk Madde ve Malzeme hariç stok birimleri arasında önemli bir fark yoktur. İlk Madde ve Malze-

me stoklarında da ortalama maliyet yöntemi ağırlık kazanmakla birlikte FIFO yöntemini tercih edenlerin diğer stok kalemlerine göre daha fazla olduğu gözlemlenmiştir. Yani stokun cinsi seçilen yöntemi etkilememektedir.

Tablo 3: İlk Madde ve Malzemeyi Değerleme Yöntemleri

Sektörler	FIFO	LIFO	A.O.M	H.O.M	Bilgi Yok
Ulaştırma	2				
Basın Yayın	1				
Orman Ürünleri			2		
Metal				6	
Demir Çelik			3	4	
Karayolu Taşıt. İmal.		4	1	1	1
Petrol		1	3	3	
Turizm ve Hizmet	3		1	1	
Cam			7	1	
Kağıt Ürünleri	2		5	6	
Top. ve Per. Tic.	3			3	1
Çimento			5	8	
Kimya	3		10	3	
Makine	3	6	3	3	1
Gıda	2	1	15	8	
Tekstil	4		19	7	1
Toplam	23	12	74	54	4

İlk madde ve malzeme stoklarında esas olarak ortalama maliyet yöntemi ağırlık kazanmakla birlikte sektörler arasında tutarlılık olmadığını görmekteyiz. Cam, Kimya, Gıda ve Tekstil sanayinde Ağırlıklı Ortalama Maliyet Yönteminin, Karayolu Taşıtları İmalatı ve Makine Sektörü gibi imalat birimlerinde LIFO yönteminin, Toptan ve Perakende Ticaret, Turizm ve Hizmet, Basın Yayın, Ulaştırma gibi stokların çok fazla elde tutulmadığı sektörlerde FIFO yönteminin uygulandığını görmekteyiz. Bu görünüm diğer stok kalemleri için de geçerlidir.

Tablo 2'de de değinildiği gibi İlk Madde ve Malzeme Stokları hariç stok kalemleri arasında bir tutarlılık söz konusu olup Ortalama Maliyet Yöntemi ağırlık kazanmıştı. İlk Madde ve Malzeme Stokları arasındaki bu tutarsızlığı sektörler arasında da görmekteyiz. Örneğin Gıda sektöründe İlk Madde ve Malzeme Stoklarında 2 firma FIFO yöntemini uyguladığını belirttiği halde, diğer stok kalemlerinde FIFO yöntemini hiç tercih etmeyip, diğer yöntemleri tercih etmiştir.

Tablo 4: Yarı Mamülleri Değerleme Yöntemleri

Sektörler	FIFO	LIFO	A.O.M	H.O.M	Bilgi Yok
Ulaştırma	1				
Basın Yayın			1		
Orman Ürünleri			2		
Metal			4	1	
Demir Çelik			3	4	
Karayolu Taşıt. İmal.		4	1	1	1
Petrol			2	3	
Turizm ve Hizmet	2				
Cam			7		
Kağıt Ürünleri			7	4	
Top. Ve Per. Tic.					1
Çimento			4	8	
Kimya			10	3	
Makine	4	5	3	3	1
Gıda		1	12	4	
Tekstil	2		21	4	
Toplam	9	10	77	35	3

Ortalama Maliyet Yönteminin ağırlık kazandığını ve İlk Madde ve Malzeme Stoklarında bahsedilen sektörler arasındaki farklılığı yarı mamüllerde de görmekteyiz.

Dikkati çeken bir nokta ise şirketlerin bu

konudaki açıklamalarının bilinçli olmayabildiğidir. Örneğin, Ulaştırma sektöründe yarı mamul stoklarının söz konusu olmamasına karşın yarı mamul stoklarının değerlemesine ilişkin politika açıklayan 1 firmaya rastlanmıştır

Tablo 5: Mamulleri Değerleme Yöntemleri

Sektörler	FIFO	LIFO	A.O.M	H.O.M	Bilgi Yok
Ulaştırma					
Basın Yayın			1		
Orman Ürünleri			2		
Metal				3	
Demir Çelik			3	4	
Karayolu Taşıt. İmal.		4	1	1	1
Petrol		1		2	1
Turizm ve Hizmet	2				
Cam			7		
Kağıt Ürünleri			8	4	
Top. Ve Per. Tic.					1
Çimento			3	8	
Kimya	2		12	3	
Makine	4	5	3	3	1
Gıda		1	16	7	
Tekstil	3		21	7	
Toplam	11	11	77	42	4

Mamulleri değerleme yöntemlerine bakıldığında, İlk Madde ve Malzeme Stoklarında bahsedilen sektörler arasındaki farklılığın ve ortalama maliyet yönteminin ağırlık kazanmasının burada da söz konusu olduğunu görmekteyiz.

Tablo 4'te bahsedilen bir kısım şirketlerin açıklamalarının bilinçli olmaması bu konuda da geçerlidir. Örneğin, Turizm ve Hizmet sektöründe mamul stokları olmamasına karşın mamul stoklarını var gösterip bunlar için FIFO yöntemini uyguladığını belirten 2 firmaya rastlanmıştır.

Ortalama Maliyet Yönteminin ağırlık kazanması ve sektörler arasındaki farklılığı Ticari Mal stoklarında da görmek mümkündür (bkz.tablo 6).

Bir kısım şirketlerin açıklamalarının bilinçli olmaması hususu Ticari Mallar için de geçerlidir. Örneğin, Ticari Mal stokları olmamasına karşın Ticari Mal stoklarını var gösterip bunlar için uyguladığı yöntemi belirten Ulaştırma sektöründe 2 firmaya, Turizm ve Hizmet sektöründe de 4 firmaya rastlanmıştır (bkz tablo 6).

Tablo 6: Ticari Malları Değerleme Yöntemleri

Sektörler	FIFO	LIFO	A.O.M	H.O.M	Bilgi Yok
Ulaştırma	2				
Basın Yayın			1		
Orman Ürünleri			2		
Metal					
Demir Çelik			2	3	
Karayolu Taşıt. İmal.		1	1	1	
Petrol		1	3	2	1
Turizm ve Hizmet	2		2		
Cam			4		
Kağıt Ürünleri			1	2	2
Top. Ve Per. Tic.	4	1	5	1	1
Çimento			3	5	
Kimya	1		10	4	
Makine	1	5	1	3	2
Gıda			12	3	
Tekstil	2		15	7	3
Toplam	12	8	62	31	9

Tablo 7: Diğer Stokları Değerleme Yöntemleri

Sektörler	FIFO	LIFO	A.O.M	H.O.M	Bilgi Yok
Ulaştırma	2				
Basın Yayın			1		
Orman Ürünleri			2		
Metal				1	
Demir Çelik			3	3	
Karayolu Taşıt. İmal.		3		1	
Petrol			3	2	1
Turizm ve Hizmet	1		2		
Cam			5		2
Kağıt Ürünleri			4	1	1
Top. Ve Per. Tic.	3		3	3	1
Çimento			3	4	2
Kimya	1		8	3	
Makine	2	3	1	1	2
Gıda			9	3	1
Tekstil	1		16	5	2
Toplam	10	6	60	27	12

Tablo 7’de de görüldüğü gibi Ağırlıklı Ortalama Maliyet Yöntemi Diğer Stoklarda da ağırlık kazanmıştır

3.4.3. Stokları Dönem Sonunda Değerleme

İlk madde ve malzemenin dönem sonunda değerlendirilmesi konusunda bilgi vermeyen şirketler % 46 payla ağırlık kazanmıştır (bkz.tablo 8) . Bu çok yüksek bir orandır Şirketlerin bu konuda mutlaka bilgi vermesi gerekmektedir.

Bilgi veren şirketlerin ise maliyet ve piyasa değerinden düşük olanla değerlendirilmesini tercih etmelerinin maliyet değeri ile değerlemenin 2 katı olması ilgi çekici bulunmuştur İlk Madde ve Malzemenin piyasa değerinin belirlenmesinin güçlüğü ortada iken (özellikle makine sanayinde) bu yöntemin benimsendiğinin belirtilmesi, yöntemin özellikleri göz önünde tutulmadan açıklama yapıldığı izlenimini uyandırmaktadır Tüm stoklardan bahsederken bu cevabın verilmiş olması ihtimali yüksektir

Tablo 8: İlk Madde Ve Malzemeyi Dönem Sonunda Değerleme

Sektörler	Maliyet Değeri ile Değerleme	Maliyet ve Piyasa Değerinden Düşük Olanı ile Değ.	Bilgi Yok
Ulaştırma		2	
Basın Yayın		1	
Orman Ürünleri		1	1
Metal		2	4
Demir Çelik	3		4
Karayolu Taşıt. İmal.		5	2
Petrol		5	2
Turizm ve Hizmet	1	1	3
Cam	3		5
Kağıt Ürünleri		3	10
Top. Ve Per. Tic.	3	2	2
Çimento	2	4	7
Kimya	4	6	6
Makine	2	9	5
Gıda	5	9	12
Tekstil	6	12	13
Toplam	29	62	76

Tablo 9: Yarı Mamülleri Dönem Sonunda Değerleme

Sektörler	Maliyet Değeri ile Değerleme	Maliyet ve Piyasa Değerinden Düşük Olanı ile Değ.	Bilgi Yok
Ulaştırma		1	
Basın Yayın		1	
Orman Ürünleri		1	1
Metal		2	3
Demir Çelik	3		4
Karayolu Taşıt. İmal.		5	2
Petrol		3	2
Turizm ve Hizmet			2
Cam	1		6
Kağıt Ürünleri		3	8
Top. Ve Per. Tic.	1		
Çimento	2	4	6
Kimya	5	6	2
Makine	2	9	5
Gıda	2	8	7
Tekstil	5	8	14
Toplam	21	51	62

İlk Madde ve Malzeme stokları için bahsedilen hususlar yarı mamuller için de geçerlidir (bkz. tablo 9).

Tablo 10: Mamülleri Dönem Sonunda Değerleme

Sektörler	Maliyet Değeri ile Değerleme	Maliyet ve Piyasa Değerinden Düşük Olanı ile Değ.	Bilgi Yok
Ulaştırma			
Basın Yayın		1	
Orman Ürünleri		1	1
Metal		1	2
Demir Çelik	3		4
Karayolu Taşıt. İmal.		5	2
Petrol		4	
Turizm ve Hizmet			1
Cam	1		6
Kağıt Ürünleri		3	9
Top. Ve Per. Tic.	1		
Çimento	2	3	6
Kimya	5	6	6
Makine	2	9	5
Gıda	5	9	11
Tekstil	5	12	14
Toplam	24	54	67

Mamüllere bakıldığında İlk Madde ve Malzeme stokları için bahsedilen hususların mamuller için de geçerli olduğunu görmekteyiz. Bilgi vermeyenlerin ağırlıkta olması, maliyet ve piyasa değerinden düşük olanla değerlemenin maliyet değeri ile değerlemenin 2 katı olması mamüller içinde sözkonusudur (bkz. tablo 10).

Tablo 11: Ticari Malları Dönem Sonunda Değerleme

Sektörler	Maliyet Değeri ile Değerleme	Maliyet ve Piyasa Değerinden Düşük Olanı ile Değ.	Bilgi Yok
Ulaştırma		2	
Basın Yayın		1	
Orman Ürünleri		1	1
Metal			
Demir Çelik	2		3
Karayolu Taşıt. İmal.		3	
Petrol		5	2
Turizm ve Hizmet	1		3
Cam	1		3
Kağıt Ürünleri		2	3
Top. Ve Per. Tic.	3	3	6
Çimento	2	2	4
Kimya	3	6	6
Makine	2	6	4
Gıda	5	4	6
Tekstil	6	11	10
Toplam	25	46	51

İlk Madde ve Malzeme stokları için bahsedilen hususlar ticari mallar içinde geçerlidir.

Maliyet Belirleme Sistemlerine ilişkin tabloya bakıldığında (bkz. tablo 12) önemli oranda bilgi vermeyen şirketlerin varlığı görülmektedir. Özellikle "Maliyetlerin Belirlenme Zamanına Göre" maliyet sistemleri hakkında %

94 gibi yüksek bir oranla bilgi verilmemiştir. Bu nedenle bir değerlendirme yapma imkanı yoktur. "Üretim Şekline Göre" ise safha maliyet sisteminin tercih edildiğini görmekteyiz. Sektörlere bakıldığında dağılımın mantıklı olduğu görülmüştür. Yığın halinde üretimde bulunan şirketlerde safha maliyet sistemi uygulanması beklenir.

Tablo 12: Maliyet Belirleme Sistemi

Sektörler	Üretim Şekline Göre			Maliyetlerin Belirlenme Zamanına Göre		
	Safha	Sipariş	Bilgi Yok	Standart	Fiili	Bilgi Yok
Ulaştırma		1	2			3
Basın Yayın			1			1
Orman Ürünleri	2					2
Metal	6					6
Demir Çelik	6	1				7
Kara. Taşıt. İmal.	1	1	5			7
Petrol	1	1	5	1		6
Turizm ve Hizmet		1	5		1	5
Cam	4	1	3		1	7
Kağıt Ürünleri	10		3			13
Top. Ve Per. Tic.						
Çimento	10		3		1	12
Kimya	6	2	8		1	15
Makine	7	2	7		2	14
Gıda	16		10			26
Tekstil	22	2	7		3	28
Toplam	91	12	59	1	9	152

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmanın ilk hipotezi olan, stoklara ilişkin uygulanan muhasebe politikalarının açık ve anlaşılabilir bir biçimde bilanço ve gelir tablosu dipnotlarında yer almadığı hususu doğrulanmıştır. Uygulanan muhasebe politikaların açıklanması hususunda şirketlerin gerekli titizliği göstermeyerek, politikalarının duyurulması hususuyla yakından ilgilenmedikleri, söz konusu açıklamaların bir zorunluluğu yerine getirmek olarak algıladıkları saptanmıştır. Şirketlerin, var olan standarda uyarken bu konuda gerekli titizliği göstermeleri, kullandıkları politikaları

açık ve net bir biçimde dipnotlarında ortaya koymaları gerekmektedir. Bazı firmalar stoklarına ilişkin politikalarını açıklama gereğini duymamıştır. Bazı firmaların açıkladıkları politika o kalem için geçerli değildir. Örneğin, Ulaştırma sektöründe yarı mamül, Turizm ve Hizmet sektöründe mamul, Ulaştırma sektörü ile Turizm ve Hizmet sektöründe Ticari Mal stoklarının söz konusu olmamasına karşın bu stokların var gösterilerek bunların değerlemesine ilişkin politika açıkladıkları görülmüştür. Şirketlerin bu açıklamalarının mali tablo kullanıcıları açısından önemin bilincinde olması gerekmektedir.

SPK bu konu üzerinde gerekli titizliği göstererek, politikalara ilişkin açıklamaların açık ve standart bir biçimde mali tablo kullanıcılarına sunulmasını sağlamalıdır

Araştırmanın diğer hipotezi olan, stoklara ilişkin politika seçiminde sektörler göre farklılık olduğu hususu da doğrulanmıştır. İmalat birimlerinde LIFO yönteminin, stokların çok fazla elde tutulmadığı sektörlerde FIFO yönteminin uygulandığı belirlenmiştir

Bütün şirketlerde elde etme maliyeti ile değerlendirme uygulaması seçilmesine karşılık, stokların alışlarda değerlendirilmesinde, elde etme maliyeti tanımlamaları farklı şekilde yapılmaktadır.

Stok değerlendirme yöntemlerinin seçiminde, İlk Madde ve Malzeme Stokları hariç, stok kalemleri arasında bir tutarlılık sözkonusu olup Ortalama Maliyet Yöntemi ağırlık kazanmıştır. İlk Madde ve Malzeme Stoklarında da Ortalama Maliyet Yöntemi ağırlık kazanmakla birlikte FIFO yöntemini tercih edenlerin diğer stok kalemlerine göre daha fazla olduğu gözlemlenmiştir.

Stokların dönem sonunda değerlendirilmesinde

maliyet ve piyasa değerinden düşük olanla değerlemenin tercih edildiği açıklanmıştır. Ancak İlk Madde ve Malzeme Stoklarının dönem sonunda değerlendirilmesinde maliyet ve piyasa değerinden düşük olanla değerlendirilmesini tercih edenlerin, maliyet değeri ile değerlemenin 2 katı olması ilgi çekici bulunmuştur. İlk Madde ve Malzemenin piyasa değerinin belirlenmesinin güçlüğü ortada iken bu yöntemin benimsendiğinin belirtilmesi yöntemin özellikleri gözönünde tutulmadan açıklama yapıldığı ve cevabın bilinçli olmadığı izlenimini uyandırmaktadır. Tüm stoklar için tek cevabın verilmiş olması ihtimali yüksektir.

Maliyet belirleme sisteminin sektörler göre dağılımının mantıklı olduğu, üretim şekline göre yığın halinde üretim yapan şirketlerde safha maliyet sisteminin uygulandığı saptanmıştır

Sonuç olarak; firmaların uyguladıkları stoklara ilişkin muhasebe politikalarını bilinçli ve standart bir biçimde açıklamalarını sağlamak üzere SPK'nın yapılan açıklamaları titiz bir biçimde incelemesi, sınırlı imkanlarla yapılan bu çalışmada bile ortaya konulabilen, açıklama eksikliklerinin ve yetersizliklerinin giderilmesini sağlaması gerekir

KAYNAKÇA

İMKB Aylık Bülteni, Sermaye Piyasası Kurulu Yayını, Ankara, Ocak 2001.

Sermaye Piyasasında Mali Tablo ve Raporlara İlişkin İlke ve Kurallar Hakkında Tebliğ, Seri: XI, No: 1, 29.01.1989, 20064 sayılı Resmi Gazete.

TMUDES. **Türkiye Muhasebe Standartları 2000**, "TMS -1 Finansal Tabloların Sunuluşu Standardı", TÜRMOB Yayın No 95, Ankara.

TMUDES. **Türkiye Muhasebe Standartları 2000**, "TMS - 13 Stoklar Standardı", TÜRMOB Yayın No 95, Ankara

TMUDES. **Türkiye Muhasebe Standartları 2000**, "TMS-14 Borçlanma Maliyetlerinin Muhasebeleştirilmesi Standardı" TÜRMOB Yayın No 95, Ankara.

Tosun, Kemal. **Yönetim ve İşletme Politikası**, İstanbul, 1990.

Vergi Usul Kanunu, Sayı 213, 10.01.1961, 10703-10705 Sayılı Resmi Gazete.

Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği, Seri No: 238, 7.12.1994, 22134 Sayılı Resmi Gazete.